

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN/ICCH: 2149 - 9225

Yıl/Year/Год: 6, Sayı/Number/Номер:
25, Aralık/December/Декабрь 2020,
s./pp. 608-621

Geliş/Submitted/ Отправлено: 07.10.2020

Kabul/Accepted/ Принимать: 22.12.2020

Yayımlanmış/Published/ Опубликованный: 25.12.2020

10.29228/kesit.46787

Araştırma Makalesi
Research Article
Научная Статья

Arş. Gör. Özgür BAYRAKTAR

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Türkiye

ozgurbayraktar@kmu.edu.tr

 ORCID 0000-0001-9512-6180

MISIR'DAKİ HÜR SUBAYLAR DARBESİ VE TÜRKİYE'DEKİ 27 MAYIS DARBESİ'NİN KARŞILAŞTIRILMASI*

COMPARISON OF THE FREE OFFICERS COUP IN EGYPT AND THE MAY 27 COUP
IN TURKEY

Öz: Bu çalışmada 23 Temmuz 1952 tarihinde Mısır'da gerçekleştirilen *Hür Subaylar Darbesi* ile Türkiye'de 27 Mayıs 1960'da yapılan darbe benzerlikleri ve farklılıkları bakımından karşılaştırılmıştır. Her iki darbe de birbirine yakın zamanlarda gerçekleşmiştir; bu darbeler otoriter rejimlere karşı yapılmış olduğu için birbirlerine benzerler fakat Türkiye'deki durumun aksine Mısır'da askeri yönetim uzunca bir süre kalıcı olmuştur. Her iki müdahale sonrasında da radikal reformlar yapılmış fakat Türkiye'de radikal dış politika hamleleri izlenmemişken, Mısır'da dış politikada oldukça radikal değişimler gözlenmiştir. Her iki darbede de generallerin aksine orta rütbeli subaylar etkili olmuş, darbelerin her ikisi de kan dökülmeden tamamlanmıştır. Çalışmada iki ordunun da iç yapıları, kültürleri, gelenekleri karşılaştırmalı olarak incelenmiş, ayrıca iki ülkenin de siyasal özellikleri, ülkeleri darbeye götüren süreçler analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs Darbesi, Hür Subaylar Örgütü, Mısır, Cemal Abdül Nasır

* **Cite as/Atıf:** Bayraktar, Ö. (2020). Mısır'daki Hür Subaylar Darbesi ve Türkiye'deki 27 Mayıs Darbesi'nin Karşılaştırılması. *Kesit Akademi Dergisi*, 6 (25): 608-621. <http://dx.doi.org/10.29228/kesit.46787>

Checked by plagiarism software. Benzerlik tespit yazılımıyla kontrol edilmiştir. CC-BY-NC 4.0

Abstract: In this study, the Free Officers Coup in Egypt on July 23, 1952 and the coup in Turkey on May 27, 1960 were compared in terms of similarities and differences. Both coups took place in close times; these coups are similar to each other as they were made against authoritarian regimes, but contrary to the situation in Turkey, the military administration in Egypt had been permanent for a long time. Radical reforms were made after both interventions, but while radical foreign policy moves were not followed in Turkey, quite radical changes were observed in foreign policy in Egypt. Unlike the generals, middle-ranking officers were effective in both coups, and both coups were completed without bloodshed. In the study, the internal structures, cultures and traditions of both armies were analyzed comparatively, and also the political characteristics of both countries and the processes that led them to a coup were analyzed.

Keywords: May 27 Coup, Free Officers Organization, Egypt, Jamal Abdul Nasser

GİRİŞ

Ordu, birçok ülkede siyasetin bir aktörü konumundadır. Askerler, kimi zaman siyasete doğrudan müdahale ederek ülkelerin yönetimine el koymuş, kimi zaman da basına demeçler verip açıktan siyasetçileri tehdit ederek dolaylı olarak siyaseti dizayn etmeye çalışmışlardır. Bu işi gözler önünde yapmak istemeyen veya çekinenler ise araçlar ile gizli bir şekilde politikacılarla “mesaj” göndermişlerdir. Demokratik kültürü ve kurumları fazla gelişmeyen ülkelerde ordu kimi zaman emir-komuta zinciri dâhilinde kimi zaman ise orta rütbeli subay cuntaları şeklinde yönetime el koyarlar. Bu ülkelerde ordu doğrudan –hatta en güçlü- siyasi aktördür ya da tehdidi her daim hissedilen potansiyel bir aktördür.

Türkiye ve Mısır da yukarıda bahsedilen ülkeler arasına alınabilir. İki ülkede de demokratik kültür yeterince yerleşmediği için askerler, kendilerini ülkenin kurtarıcıları ve yeni siyaset yapımcıları olarak görme eğiliminde olmuşlardır. Aynı zamanda önemli bir sivil kesim de bu düşünceyi olumlu bulmuş, buhran anlarında ordunun müdahale yapmasını arzu etmiş, beledikleri darbe geldiğinde de bu durumu desteklemiştir.

Demokratik bir ülkede ordunun, sivil siyasetin emrinde olması gerekirken, Mısır ve Türkiye’de bu durum tam tersi şekilde olmuştur. Ordudaki kimi subaylar, iktidarın politikalarının ülkeyi uçuruma sürüklediğini savunmuş ve durumun artık sivil siyasetçiler tarafından düzeltilmeyeceğini öne sürmüşlerdir. Bu subaylar, ülkeyi kötü yöneten hükümetin, iktidardan alaşağı edilmesi ile birlikte ülkenin kötü kaderinin düzelme yoluna gireceğine inanmışlardır. Bunun için her iki ordunun içinde de subaylar gizli bir biçimde örgütlenmeye başlamışlar, darbe yapabilmek için stratejik öneme sahip kadroları elde etmeye çalışmışlardır.

Çalışmada, ülkeleri darbeye götüren süreçler ele alınmış, ardından darbelerin birbirleriyle olan benzerlikleri ve birbirlerinden farkları incelenmiştir. Darbelerin öncesinde her iki ülkede de genel durum birbirine benzemekle beraber asıl farklılık darbe sonrasındaki süreçte görülmüştür. Cuntacıların ordu içinde örgütlenmesi ve darbe gecesi harekete geçişleri birbirlerine benzese de darbeler sonrasındaki yönetim farklılığı oldukça farklı olmuştur.

1. Mısır'daki Hür Subaylar Darbesi

Mısır'da 23 Temmuz 1952 tarihinde gerçekleştirilen darbeye giden sürecin analizinde örgütün fikirleri, hedefleri ve üyeleri oldukça önemlidir. Bu nedenle "Hür Subaylar Darbesi"nin arka planını çözümlmek için, bu darbeyi gerçekleştiren Hür Subaylar Örgütü'nün kuruluşunun, gelişiminin ve darbe yapacak kadar büyük bir güce erişiminin incelenmesi faydalı olacaktır.

Hür Subaylar Darbesi, Mısır'daki kötü ekonomik durumla doğrudan ilişkili olmuştur. Ekonomik durumun sebebi ise subaylara göre dış politikada bağımsız olunmaması ve ülkenin kaynaklarının sömürülmesiydi. Osmanlı Devleti'nden sonra 1882 yılında Birleşik Krallık tarafından işgal edilen Mısır, 1922'de tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat bu ilana rağmen İngilizler, Mısır'da asker bulundurmaya ve Süveyş Kanalı'nın kontrolünü elinde tutmaya devam etmişlerdir. 1935 yılında İtalya'nın Etiyopya'yı işgali, Mısır ve Birleşik Krallık ilişkilerinin tekrar gözden geçirilmesi gereğini doğurmuştur. 1936 yılında yapılan anlaşmaya göre İngiliz kuvvetleri sadece Süveyş Kanalı ile sınırlandırılmış, Mısır ordusunun, Mussolini işgaline karşı güçlendirilmesi ve Mısır'daki Britanya işgalinin kademeli olarak kaldırılması kararlaştırılmıştır (Morsy, 1984: 67). Aynı yıl içindeki önemli bir diğer gelişme de Kral Fuad'ın yerini oğlu Kral Faruk'a devretmesi olmuştur. 1952 yılındaki darbeye kadar görevde kalan Faruk, Britanya karşıtı milliyetçi bir söylem kullanmış ve ülkeyi istikrarsız, agresif bir şekilde yönetmiştir (Gordon, 1992: 17).

2. Dünya Savaşı'nın başlangıcı ile birlikte Mısır, Alman ve İtalyan kuvvetlerinin işgal tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Temmuz 1942'de İngiliz kuvvetlerinin püskürtülmesi sonucunda Almanlar, İskenderiye'nin yetmiş mil yakınına kadar yaklaşmıştır. Bu süre zarfında ülke çapında yoksulluk ve açlık baş göstermiş, halk, İngiliz kuvvetlerini ülkenin tüm yiyeceğini ve kaynaklarını sömürmekle suçlamıştır. Aynı zamanda üniformalı İngiliz askerlerin sokaklarda, gece kulüplerinde ve genelevlerde boy göstermeleri, çoğunluğu tutucu olan Mısır halkı üzerinde şok edici bir etki yaratmıştır (Marsot, 2007: 118, 119).

Savaş sonrası dönemde ülkede şiddet ve istikrarsızlık hâkim olmuştur. Ekim 1944'ten Ocak 1950'ye kadar sekiz azınlık hükümeti görev yapmıştır. Bu süre zarfında iki başbakan; Ahmet Mahir ve Mustafa el Nukrahi suikasta kurban gitmiştir (Gordon, 1992: 20). Bu istikrarsızlığın nedenlerinden birisi de ülkede güçlü bir liderliğin bulunmayıştıydı. Kral Faruk'un otoritesi 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı'nda alınan yenilgi nedeniyle sarsılmış vaziyetteydi. Savaş, Mayıs 1948'de Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Irak ordularının İsrail'e girmesiyle başlamış, Aralık 1948'de Arap Birliklerinin yenilgisi ile sonlanmıştır (Cleveland, 2008: 296). İsrail karşısında alınan küçük düşürücü yenilgi orduda hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Bunun üzerine Albay Cemal Abdül Nasır tarafından 1949 yılında *Hür Subaylar Örgütü* isimli bir subay örgütü kurulmuştur. Harp Akademisi'ne 1937 yılında giren Nasır, genç, dinamik ve milliyetçi bir yapıya sahipti. Nasır liderliğindeki gizli Hür Subaylar Örgütü kısa süre içinde yüzden fazla subay üyeye erişmiş, ordu içinde faaliyetlerini artırmıştır (Bozarlan, 2010: 88). Örgüte üye olan subayların birçoğu 1936-1937 yıllarında Harp Akademisi'ne giren subaylardı. Bu subaylar, aynı sınıflarda eğitim görmüş, kariyerleri boyunca da çoğunlukla birbirlerine yakın birliklerde görev almışlardır (Marsot, 2007: 127).

Nasır, kişisel özelliği ile çevresindekileri etkilemekteydi. Arap dünyasının olmayı arzu ettiği pek çok şeye sahipti: kararlı, bağımsız ve imparatorluk geçmişinden kurtarılmış, parlak Arap geleceğine yönelik yeni bir toplum inşa etme hedefi. 1948 yenilgisinin intikamını almayı ve dış baskılara karşı Arap birliğini kurmayı amaçlamaktaydı (Cleveland, 2008: 335). 1950 yılındaki seçimler, Hür Subaylar Örgütü'nde bir umut doğurmuş, ülkenin gidişatının düzeleceğini düşündükleri için kuruluşlarından beri hedefledikleri iktidarı ele geçirme planlarını ertelemişler ve durumu gözlemlemeye karar vermişlerdir. 1950 yılının Ocak ayında yapılan seçimlerde Kral Faruk ile arası iyi olmayan Vafd Partisi iktidara geri dönmüş, yeni Başbakan Mustafa Nahhas, hapisanelerde ve toplama kamplarında bulunan pek çok siyasi mahkûmu salıvermiştir ve bu sayede ülkede görece özgürlükçü bir siyasi atmosfer görülmüştür (Botman, 1986: 350). Yeni kurulan hükümet İngilizler ile masaya oturmuş, İngilizler Mısır'a olası bir saldırı durumunda savunma amaçlı asker gönderme talebinde bulunmuşlardır. Müzakereler çıkmaza doğru gittikçe başta öğrenciler olmak üzere birçok grup görüşmeleri sonlandırması için hükümete baskı yapmak amacıyla büyük mitingler tertiplemiştir. 1951 yılının yaz aylarında hükümet ve kral arasındaki gerginlik iyice artmış, Başbakan Nahhas, 1936'da bizzat kendisinin imzaladığı İngiltere-Mısır Ortak Savunma Anlaşması'nı feshettiğini ilan etmiştir. Fakat İngilizler, bu karara hemen uymamış, Mısır'da bulunan birliklerini geri çekmemiştir (El-Feth, 1965: 15-18).

1936 tarihli anlaşmanın iptali halktan büyük destek görmüş, Mısır'daki milliyetçi rüzgârı daha da artırmıştır. Bu arada 25 Ocak 1952 tarihinde bazı silahlı gruplar, İngiliz birliklerine saldırı düzenlemiş ve kaçmıştır (Cleveland, 2008: 337). İngilizler, üslerine yapılan bu baskına misilleme olarak, kaçan silahlı grup üyelerinin saklandığını iddia ettiği İsmailiye polis karakoluna saldırmışlardır. Yaklaşık on iki saat süren çatışmalarda 50 Mısır polisinin öldürülmesi, tüm ülkede bir infial yaratmıştır. Ülkede İngiliz karşıtı milliyetçi duyguların zirvede olduğu bir dönemde, ölü sayısının da bu denli yüksek olması tüm Mısır'da İngiliz kurumlarına ve şirketlerine karşı isyanlara yol açmıştır. Kahire'de İngilizlere yakın olan zenginlerin yaşadığı semtler de bu öfkeden nasibini almıştır. Bu semtlerde yüzlerce yangın çıkartılmış ve pek çok işyeri yağmalanmıştır. Kral, hızla yayılan protestoların bastırılma görevini Nahhas'a vermiştir. Nahhas, eylemcileri dağıtmayı başarsa da 27 Ocak 1952 tarihinde Kral tarafından azledilmiştir (Bozarlan, 2010: 89).

Kral Faruk'un, Başbakan Nahhas'ı görevden almasının ardından Mısır'da bir türlü uzun soluklu bir hükümet kurulamamıştır. Nahhas'ın ardından görevlendirilen Ali Mahir sadece bir ay başbakanlık yapabilmiş, 27 Ocak'ta geldiği makamdan 1 Mart'ta ayrılmak zorunda kalmıştır (Gordon, 1992: 32). İngilizlerle müzakere etmeye gönüllü olmadığını anlaşılması üzerine Başbakan, Kral'a istifasını vermiştir (El-Feth, 1965: 24). Ali Mahir'in istifasını kabul eden Kral Faruk, yeni kabineyi kurması için Vafd Partisi karşıtı Ahmet Necip El Hilali'yi görevlendirmiştir. Bu hükümet de kısa sürede başarısız olmuş ve ardından 2 Mart'ta göreve başlayan El Hilali yönetimi de 29 Haziran'da istifa etmek zorunda kalmıştır. Ardından başbakanlığa getirilen Hüseyin Sırrı'nın kurduğu hükümet ise sadece 2 Temmuz ve 20 Temmuz arası görevde kalabilmiştir. Sırrı hükümetinin istifasından sonra Kral Faruk tekrardan El Hilali'ye yetki vermiştir. Fakat bu hükümet sadece iki gün (22-23 Temmuz 1952) görevde kalabilmiş ve 23 Temmuz'da askeri darbe ile devrilmiştir (Gordon, 1992: 32).

Nahhas'ın görevden alındığı Ocak 1952 tarihinden, Hür Subaylar Örgütü'nün darbe yap-

tığı Temmuz 1952'ye kadar olan süre zarfında Hür Subaylar ve Kral Faruk arasında karşılıklı birçok hamle yapılmıştır. Kral ve Hür Subaylar arasındaki ilk açık restleşme –daha sonra darbenin ardından ülkenin başına getirilecek olan- General Muhammet Necib'in üzerinden gerçekleşmiştir. Kral, Savunma Bakanlığı için kendisine sadık bir asker olan General Hüseyin Sırrı Amr'ı düşünürken, Hür Subaylar, kendi fikirlerine yakın Necib'in bakan olmasını istemiştir. Ardından bir başka kriz Necib'in yerine cephe komutanı olarak Amr'ın tayini ile yaşanmıştır. Bu hamle, Hür Subaylar tarafından Kral'ın kendilerine karşı meydan okuması olarak görülmüştür. Hür Subaylar'ın Necib'in etrafında kümelendiği sırada Subaylar Kulübü'nün idare heyetinin seçimleri ortamı daha da germiştir. Kral'ın listesine karşı Hür Subaylar'ın listesi seçimi gali-biyetle tamamlamıştır. Bu seçimden kısa bir süre sonra Subaylar Kulübü, Kral'ın emriyle kapatılmıştır. Bu tarz karşılıklı eylemlerle Mısır'daki siyasi hava gün geçtikçe gerilmeye başlamıştır. Ordu ve Kral arasındaki çatışmalar, kısa ömürlü hükümetler, İngilizlerin mevcudiyeti ve ekonomik buhran gibi pek çok olay Mısır halkında derin hoşnutsuzluklar yaratmıştır (El-Feth, 1965: 28-34). Sıkıntıların artarak devam etmesi üzerine Hür Subaylar Örgütü'ne mensup subaylar artık darbe yapmanın vaktinin geldiğini düşünmüşlerdir. Böylece 23 Temmuz 1952 gecesi Hür Subaylar Örgütü, Nasır'ın önderliğinde Kahire'de yönetime el koymuştur (Gordon, 2006: 10). Necib, gizli polis tarafından takip edildiği için darbeye aktif görev almamış, sadece darbe başarılı olduktan sonra ortaya çıkmıştır. Kansız bir şekilde tamamlanan darbe sonucunda ordu, monarşiye son vermiş ve ülkenin başına General Muhammet Necib'i getirmiştir (Abid ve Abid, 2009: 7). Sabah saat 06.00 olduğunda General Necib, radyodan, ordunun yönetimi ele aldığını ilan etmiştir (El-Feth, 1965: 39, 40). Bu şekilde 1948 yılında İsrail karşısında alınan yenilgiden sonra kurulan Hür Subaylar Örgütü dört yıl sonra hedefine ulaşmıştır. İlk kurulduğundan itibaren iktidarı ele geçirmek ve ülkeyi reformlar eliyle huzura kavuşturmayı düşünen örgüt, 1952'nin Temmuz ayında tahmin edilenden çok daha kolay bir şekilde ve çok kısa zamanda başkenti ele geçirmeyi başarmıştır.

2. Türkiye'deki 27 Mayıs Darbesi

Türkiye'de 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan darbeye giden süreç Türkiye'nin çok partili hayata geçişi ile yakından ilişkilidir. Darbe, 1946 yılında kurulan ve 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti'ye (DP) karşı yapılmıştır. DP'nin kuruluşu birçok faktörün bir araya gelmesi ile mümkün olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın 1945 yılının Mayıs ayında faşizmin kesin yenilgisi ile bitmesinin ardından tüm dünyada demokrasi rüzgârları esmeye başlamıştır. Almanya'da "Führer'in", İtalya'da "Duçe'nin" devrildiği dönemde Türkiye'deki tek parti iktidarının ve Milli Şef'in varlığının bu yeni duruma uygun düşmediği açıkça görülmüştür. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945'te mevcut siyasal sistemin daha demokratik bir hale getirileceğini açıklamıştır (Ahmad, 2010: 122). Dış etkenlerin yanı sıra iç siyasetteki çelişkiler de çok partili sisteme geçiş için gerekli zemini sağlamıştır.

Tam bu sıralarda meclise sunulan *Çiftçiye Topraklandırma Kanunu* yeni bir partinin kurulması için gereken tartışma zeminini hazırlamıştır. Bu yasa, kullanılmayan devlet arazilerini, dini vakıf arazilerini, tarıma elverişli hale getirilmiş arazileri ve 500 dönümden fazla araziye sahip olan toprak ağalarından istimlak edilecek arazileri dağıtmak suretiyle, hiç toprağı olma-

yan ya da çok az olan çiftçilere yeterli toprak temin etmeyi hedeflemekteydi. Bu yasanın mecliste görüşülmesi esnasında hükümet, ilk kez açıkça ve şiddetli bir şekilde eleştirilmiştir. Kanun teklifine şiddetle karşı çıkanların başında bulunan isimlerden birisi de Aydınlı büyük toprak sahibi Adnan Menderes'tir. Ekonomik temelli eleştirilerle başlayan karşı çıkışlar daha sonra ülkede demokrasi olmadığı iddiası ile devam etmiştir. Yoğun tartışmalara rağmen, 11 Haziran 1945'te *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu* kabul edilir (Zürcher, 2012: 309). Parti içindeki hoşnutsuzluk devam ederken, muhalif isimlerden (eski Başbakan) Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan 7 Haziran'da Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Grubu'na bir önerge vermişlerdir. Tarihe *Dörtlü Takrir* olarak geçen bu önergede genel olarak anayasanın tam olarak uygulanması, demokrasinin işletilmesi ve parti içinde özgür tartışma ortamının tahsis edilmesi talep edilmiştir. *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun* mecliste kabul edilmesinin ertesi günü 12 Haziran 1945'te İnönü, CHP Grubu'nda *Dörtlü Takrir'in* reddedilmesini sağlamıştır (Akşin, 2017: 242, 243).

Dörtlü Takrir'in CHP Grubu'na sunulması ve reddedilmesi büyük tartışmalara neden olmuş, önerge sahiplerinin CHP'den kopup yeni bir parti kurmaları sürecini hızlandırmıştır. CHP yönetimi ile önerge sahipleri arasındaki gerilim *Dörtlü Takrir'in* reddedilmesinden sonra büyük bir ivme kazanmıştır. Bu dönemde, CHP içinde *Dörtler* olarak anılan grup Ahmet Emin Yalman'ın sahibi olduğu *Vatan* gazetesi ve Zekeriya Sertel'in *Tan* gazetesinde partiye eleştiri okları yönelten sert yazılar yazmaya başlamışlardır (Albayrak, 2004: 54). Bu köşe yazıları cezasız kalmamış, muhalifler disiplin soruşturması ile karşı karşıya kalmıştır. Nihayetinde 21 Eylül tarihinde Adnan Menderes ve Fuat Köprülü partiden ihraç edilmiştir (Zürcher, 2012: 310). Bu duruma tepki gösteren Celal Bayar ise 26 Eylül'de partiden değil fakat milletvekilliğinden istifa etmiştir. Dörtlerin bir diğer ismi Refik Koraltan ise 1 Ekim tarihinde yaptığı açıklama ile ihraç edilen arkadaşlarını savunmuş ve parti yönetimine eleştirilerde bulunmuştur. Koraltan'ın da muhalif çıkışı karşılıksız kalmamış ve o da 27 Kasım'da partiden ihraç edilmiştir (Albayrak, 2004: 57). Diğer yandan 1 Kasım 1945'te TBMM'nin açılış konuşmasında ülkenin bir muhalefet partisine ihtiyacı olduğunu açıkça dile getiren İnönü de yeni bir partinin kurulmasına çabalyor gözükmekteydi. Bu gelişme üzerine halen daha CHP üyesi olan Bayar, 1 Aralık'ta yeni bir parti kuracaklarını deklare etmiştir. Bu açıklamadan iki gün sonra Bayar, 3 Aralık tarihinde CHP'den istifa etmiş ve yeni partinin kuruluş çalışmalarına resmen başlamıştır (Akşin, 2017: 243).

Bayar'ın da istifasıyla birlikte *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu* ile başlayan ve *Dörtlü Takrir* çıkışı ile devam eden süreç sonunda *Dörtler* olarak adlandırılan parti içindeki dört muhalif ismin CHP'den tasfiyesi tamamlanmıştır. Bu durum CHP'yi iki açıdan rahatlatmıştır. Böylece CHP hem kendi içindeki muhalefetin önde gelen bayraktarlarını temizleme fırsatı bulmuş hem de demokratik görüntüyü tamamlayacak bir muhalif partinin kuruluşu hızlanmıştır (Albayrak, 2004: 58). Bu sayede ideoloji olarak CHP'den çok farklı olmayan "güvenilir" sayılabilecek bir muhalefet partisi olan *Demokrat Parti (DP)*, 7 Ocak 1946 tarihinde resmen kurulmuştur. CHP, kendi içinden çıkan bir partiyi rejime tehdit olarak görmemiştir. Zira parti kurulmadan henüz birkaç ay öncesine dek, dört kurucu (Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü) CHP üyesi idiler. Bu isimler her ne kadar parti içinde kimi zaman muhalif çıkışlarda bulunsalar da CHP için "güvenilir" isimlerdi. Yeni partinin başkanı Celal Bayar, Atatürk'ün son başbakanıydı, ayrıca partinin kuruluş sürecinde İnönü ile sürekli dirsek temasında bulunmuş-

tur. Kurucuların ne sola, ne de meşru olmayan radikal sağa hiçbir yakınlıklarının bulunmaması, CHP'de DP'nin "sadık muhalefet" rolü oynayacağı kanısı uyandırmıştır (Eroğul, 2006: 115).

CHP, DP'nin resmi muhalefet gibi davranarak hükümetin meşruluğunu güçlendireceğini düşünmüştür. Başlangıçta DP'nin de görüntüsü bu durumdan pek uzak değildir. Onlar da küçük nüanslar dışında aynı Kemalist felsefeyi savunuyor imajı çizmişlerdir. Halk da DP'yi çok ciddiye almamıştır, sonuçta eski CHP'lilerin kurduğu partinin programı da CHP'ye yakın bir şekilde yazılmıştı. Zira anayasa, tüm partilerin Kemalizm'in altı okunu benimsemesi gerektiğini emretmekteydi. Fakat DP, bu ilkeleri güncel koşullara göre yorumlayacağını ve hedeflerinin Türkiye'de demokrasiyi geliştirmek olduğunu iddia etmiştir. DP, müdahaleci devleti sınırlamak, bireysel hak ve özgürlükleri geliştirmek istediklerini belirtip siyasi gücün parti ya da devletten değil halktan gelmesi gerektiğini öne süren popülist bir dil geliştirmiştir (Ahmad, 2010: 124). DP'nin bu söylemleri İnönü'nün ve CHP'nin hesaplarını alt üst etmeye başlamıştır. Gerçi DP sayesinde tüm sol ve meşru olmayan sağ, oyun dışında tutulmuştur fakat DP'ye beklenenden fazla ilgi duyulmaya başlanmıştır. DP kurulduktan kısa bir süre sonra hakkındaki "CHP'den farkı yok" önyargısını kırmayı başarmış, basın, iş çevrelerinin, aydınların ve geniş halk kitlelerinin desteğini hızla kazanarak tüm yurttaki geniş bir seçmen ve sempatican ağı kazanmıştır. Tabanının yeni kurulan DP'ye kaydığını fark eden CHP, DP'nin önünü kesmek için çeşitli önlemlere başvurmuştur. Haziran 1946'da çift dereceli seçim usulü terk edilip tek dereceli seçim sistemi kabul edilmiştir. Yine aynı ay içinde basın yasasının hükümete gazete kapatma yetkisi veren hükmü kaldırılmış, üniversiteye özerklik tanınmıştır. Diğer yandan iktidar, muhalefetin güçlenmesini engellemek adına 1947 yılında yapılması gereken seçimleri ani bir kararla bir yıl öncesine almış, böylece henüz altı aylık bir geçmişi olan DP'nin örgütlenmesine fırsat vermemiştir (Eroğul, 2006: 116). Genel seçimlerin aniden öne alınması, "baskın seçim" özelliğine bürünmesi muhalif basın tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Bir yandan da DP, iktidarı parti örgütlenmelerinin karşısına zorluk çıkarmakla itham ederken CHP ise bu iddiaların iftira niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Karşılıklı suçlamalarla gidilen 21 Temmuz 1946 genel seçimleri Türk Siyasi Tarihi'nin en tartışmalı seçimlerden birisi olarak tarihte yerini almıştır. Bu seçimdeki yolsuzluklar ve baskılar, muhalefet tarafından uzun yıllar boyu dile getirilmiştir. 24 Temmuz'da açıklanan resmi sonuçlara göre, 465 sandalyeli mecliste CHP 395, DP 64 ve bağımsızlar da 6 vekillik kazanmıştır (Albayrak, 2004: 90). Demokratlar, bu vekil sayısından çok daha büyük bir desteğe sahip olduklarını iddia etmiş ve İzmir, Bursa, Konya, Adana ve Ankara'da bir dizi protesto mitingi düzenlemişlerdir (Eroğul, 2003: 36, 37).

1946 seçimlerindeki hileleri, baskıları ve yolsuzlukları sürekli dile getiren DP, 1950 seçimlerinin daha adil yapılması gerektiğini savunmuş aksi takdirde seçimleri boykot edeceklerini ifade etmiştir. Muhalefet, seçim yasasının değişmesini, serbest ve dürüst bir seçimin garanti edilmesini istemiştir. Bunun üzerine yasa birkaç kez değişmiş, en sonunda DP'nin talep ettiği seçimlere yargı denetimi ilkesi kabul edilmiş ve 14 Mayıs 1950 tarihinde bir genel seçim yapılması konusunda iki parti uzlaşmaya varmıştır (Eroğul, 2003: 315). 1950 seçimlerine gidilirken artık rüzgâr, DP tarafından esmeye başlamıştır. DP, 27 yıllık tek parti iktidarının millete acı çektirdiğini öne sürmüş, maddi zorlukların, bürokratların baskıcılığının, devletin halka ilgisizliğinin kendi iktidarlarında son bulacağını vaat etmiştir. DP'liler son derece başarılı bir biçimde tek parti mutlakiyetçiliğinin sembolü olarak Atatürk'ü değil İnönü'yü göstermişler, seçmenlere

İnönü iktidarının devam etmesi halinde hiçbir şeyin değişmeyeceğini söylemişlerdir. DP ayrıca ülkenin sorunlarının devletten değil CHP'den kaynaklandığını vurgulayarak bürokrasinin şimşeklerini üstüne çekmemeyi de başarmıştır. Heyecanlı bir ortamda gidilen seçimlere katılım oldukça yüksek olmuştur. Yüzde 90'a yakın oranda katılımın olduğu seçimlerde oyların yüzde 53'ünü alan DP 408 sandalye ile parlamentoda ezici bir çoğunluk kazanmış ve 27 yıllık tek parti iktidarını sonlandırmıştır. Yüzde 40 gibi bir oy oranı almasına rağmen CHP, -kazanan her şeyi alır- seçim sistemi nedeniyle sadece 69 vekillik alabilmiştir (Ahmad, 2010: 127). 22 Mayıs 1945'te iktidarı resmen devralan DP, demokrasinin pekiştirilmesi için gerek duyulan anayasa değişikliklerinin ve kurumsal yeniliklerin yapılacağına dair sözler vererek göreve başlamıştır. DP'liler Atatürk reformlarını koruyacaklarını ve "devr-i sabık" yaratmayacakları hakkında güvence vermiş olmalarına rağmen bir süre sonra geçmişteki CHP politikalarını eleştirmeye başlamışlardır. DP, CHP'yi 1923-1950 yılları arasında elde ettiği ayrıcalıklardan yoksun bırakmak için kendi gücünü pekiştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda CHP'nin taşınmazlarına Hazine adına el koymuştur. (Karpat, 2011: 139). Diğer yandan yeni iktidar özellikle karayolu ağı, inşaat sektörüne ve tarıma büyük yatırımlar yapmış, bu sayede köyler ve kentler birbirine bağlanmıştır. Tarıma verilen destek ve yapılan karayolları ile birlikte gelen kırdaki ekonomik canlanma sayesinde köylülerin büyük bir kısmı DP'yi desteklemeye başlamıştır (Zürcher, 2012: 335).

Görece iyi bir ekonomik durum ile gidilen 2 Mayıs 1954 tarihli genel seçimlerde DP tam anlamıyla bir zafer kazanmıştır. DP, yüzde 56, CHP ise yüzde 35 civarı oy almıştır. Çoğunluk seçim sistemi sayesinde DP parlamentoda 503 koltuk kazanırken CHP ise sadece 31 vekilliği elde edebilmiştir. Yüksek oy oranı ve mecliste çok fazla sayıda temsilci ile gelen başarı DP'nin büyük oranda kimyasını bozmaya başlamıştır (Eroğul, 2006: 125). DP'liler halkın, icraatlarını desteklediğini, kendilerinin de her dört yılda bir karşısına çıkacakları "milli irade"yi temsil ettiklerini düşünmeye başlamışlardır. Bu nedenden ötürü hem muhalefet temsilcilerini hem de muhalif basını ciddiye almayan bir tavır geliştirmişlerdir. Hatta Menderes 1946'dan beri DP'yi desteklemiş olan ve partiye sempati duyan gazetecilere bile danışma gereği duymamaya başlamıştır (Ahmad, 2010: 133, 137). Seçimin hemen ardından mecliste çıkarılan yasalar da DP'nin bu tavrını gösterir örnektir. Örneğin muhaliflere oy verdiği nedeniyle Malatya ili ikiye bölünmüştür. Malatya'nın ilçesi olan Adıyaman il yapılmıştır. Gene aynı sebeple Kırşehir ili ise ilçe haline getirilmiştir (Eroğul, 2006: 125). İzlenen anti-demokratik yöntemler, aydınların tepkisini çekmiş ve zamanında özgürlükçü olduğu için DP'ye destek veren aydınlar, baskıcı bir yola giren iktidara muhalefet etmeye başlamıştır. Aynı zamanda ekonominin giderek bozulmasıyla birlikte geniş kitleler de DP'den uzaklaşma eğilimi göstermiştir. DP, daha önce eleştirdiği CHP gibi davranmaya başlamıştır. Vatandaşların, kendilerine oy vermek için emirlerine amade beklediklerini düşünmüşlerdir. Zira iktidar, kendisini devletin temsilcisi olarak görüyor bu yüzden de halkın devlete itaat etmesini bekliyordu. İktidarın gözünde devlet, insanın elindeki her türlü güçten daha üstün bir güçtür (Karpat, 2011: 146).

İktidarın anti-demokratik tavırları nedeniyle muhalefet güçlenmiş, aynı oranda da iktidar sertleşmiştir. 1958'de yapılması beklenen seçimler, muhalefetin güçlenmesi üzerine 1957 yılına çekilmiştir. 27 Ekim 1957'de yapılan seçimlerde DP, oy kaybetmekle beraber gene de birinci parti konumunu korumayı başarmıştır. Fakat mutlak çoğunluğu yitirmiş; oy oranı, muhalefetin toplam oyunun gerisinde kalmıştır. Bu seçimlerde DP, yüzde 47 oy ile 424 temsilci, CHP ise

yüzde 40 oy oranı ile 178 vekillik elde etmiştir (Zürcher, 2012: 338). Oy oranlarının düşmesi, DP'de iktidarı kaybetme korkusu yaratmış, bu nedenle bazı sert önlemler alma yoluna gidilmiştir. Öncelikle meclis iç tüzüğü değiştirilmiş ve parlamentoda muhalefetin sesi kısılmaya çalışılmıştır. Muhalefet ise iktidara karşı yoğun bir örgütlenme ve işbirliği yoluna girmiştir. 1958 yılında Türkiye Köylü Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Partisi birleşmiş, Hürriyet Partisi de CHP'ye katılmıştır. Bu işbirliğinden sonra CHP, 1959 yılında Uşak ilinden *Büyük Taarruz* isimli bir propaganda seferberliği başlatmıştır. Bu kampanya ile birlikte iktidar ve muhalefet arasındaki ipler daha da gerilmiştir. Olaylar, İnönü başkanlığındaki heyetin Ankara'dan ayrılmasından önce başlamıştır. Heyeti uğurlamak için tren garına gelen grup ile polis çatışmış, bu kargaşa esnasında yaralananlar olmuştur. Daha sonra Uşak'ta büyük bir kalabalık İnönü'yü karşılamış, fakat bu kitle DP'nin il binası önünden geçerken, kavgalar yaşanmıştır. DP'liler ve CHP'liler arasındaki kavgalar ve polisin CHP'lilere sert müdahalesi gibi olaylar Manisa, İzmir, Çanakkale, Konya, Kayseri ve İstanbul gibi illerde de devam etmiştir. DP'li grupların saldırılarında bizzat İnönü'nün hedef alındığı da olmuş, İnönü birçok kez ciddi tehlikelere maruz kalmıştır (Eroğul, 2003: 218, 227, 232). Karşılıklı gerilimde tansiyonu en çok yükselten olay Nisan 1960'da mecliste *Tahkikat Komisyonu'nun* kurulması olmuştur. Bu komisyona, meclisteki muhalefet temsilcilerine ve basına ceza verme yetkisi tanınmıştır. Komisyonun verdiği bu cezalara ise bir itiraz hakkı bulunmamaktaydı. CHP, bu komisyonun amacının muhalefeti ve basını susturmak olduğunu öne sürmüştür. Bu sırada birçok büyük ilde öğrenci gösterileri düzenlenmekteydi. Bunun üzerine hükümet 29 Nisan tarihinde olağanüstü hal ilan etmiştir (Hale, 2011: 199) Fakat bu olağanüstü hal esnasında ordu, iktidarın eylemcilere ateş açılması emrini uygulamamış, tutuklamalara da girişmemiştir. Üniversitelerin kapatıldığı, sıkıyönetimin ilan edildiği günlerde Menderes, her türlü muhalefetin başını ezeceklerini belirtmiştir. Büyük şehirlerde uygulanan katı sokağa çıkma yasakları, sıkıyönetim ve polis denetimleri, iktidar karşıtlığını daha da derinleştirmiştir (Karpas, 2011: 147, 148).

Bir süredir darbe yapmak için hazırlıkları yürüten ordu, 26 Mayıs 1960 gününü 27 Mayıs'a bağlayan gece harekete geçmiş ve darbeciler, radyodan gece 03.00 itibariyle yönetimi ele geçirdiklerini bildirmişlerdir (İpekçi ve Coşar, 2012: 164). Böylelikle 1950 yılında seçimlerle yönetime gelen DP, on yıl sonra askeri darbe ile iktidardan düşürülmüştür. Türkiye'de uzun bir mücadele sonucu elde edilmemiş, tepeden verilen özgürlük, yine tepeden engellemiştir (Kayalı, 2015: 203). Bu darbe bazı kesimlerde ve orduda bir gelenek yaratmıştır: "Ülke sıkıntıya düştüğünde ordunun kurtarıcı rol oynaması." Ordunun bu özelliğinden dolayı demokrasi tam olarak gelişmemiş, doğrudan müdahale yapmadığı zamanlarda bile ordu, siyasetin önemli aktörlerinden birisi olarak kalmıştır.

3. İki Darbe Arasındaki Farklar ve Benzerlikler

Mısır'da ve Türkiye'de birbirine yakın zamanlarda yapılan darbeler arasında birçok benzerlik ve farklılık bulunmaktadır. İki darbe arasındaki en büyük farklılardan birisi dış politikada izlenen yöntemlerdir.

Mısır'da darbeye giden süreçte en önemli olgulardan birisi ülke üzerindeki Birleşik Krallık etkisidir. Geçmişteki İngiliz sömürgesi olma deneyimi ve yaşanan ekonomik darboğazdan dolayı Mısır halkında Birleşik Krallık'a karşı bir öfke bulunmaktaydı. Bu durum ülkede milli-

yetçiliği uzun yıllar boyu son derece canlı tutmuştur. 1952 yılında bir darbe ile Kral Faruk'ı devirip cumhuriyet ilan eden Hür Subaylar Örgütü'nün de temel motivasyonu bu milliyetçilik ve anti-emperyalist tutum olmuştur. Nasır, ilk olarak Mısır'ın geçmişten beri muzdarip olduğu Batı emperyalizminin etkisini ülkeden tamamen silmeyi hedeflemiştir. Bunun için Nasır, güçlü bir Arap-Müslüman kimliği inşa etmeye ve bağımsız milli bir ekonomik sistem kurmaya çaba göstermiştir. Bu bağlamda Nasır, Arap ülkeleri arasında bir birlik oluşturmaya çalışmıştır.

23 Temmuz 1952 gecesini darbe başarılı olduktan sonra, Nasır, bu durumu bildirmek için General Necib'in evine birkaç subay göndermiş ve harekâtın başına geçmesi için kendisine teklif yollamıştır. Necib, bu teklifi kabul etmiş ve devlet başkanlığı görevine başlamıştır. Sabah 6'da radyodan ordunun bildirisini de okuyan şahıs bizzat Necib olmuştur. Necib, beyannamede amaçlarının demokratik bir rejim kurmak ve halk hâkimiyetini sağlamak olduğunu ifade etmiş, monarşinin sona erdiğini, Cumhuriyet'in kurulduğunu ilan etmiştir (El-Feth, 1965: 39, 40). Türkiye'de de darbe lideri konusunda benzer bir süreç yaşanmıştır. Darbeci subaylar, son günlere kadar sembolik de olsa bir kuvvet komutanı bulmaya çalışmışlardır. Darbeciler son ana kadar bir lider bulamamışlar, "dört yıldızlı, omzu kalabalık" tek isim olarak Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, ancak darbe gerçekleştikten sonra Genelkurmay Başkanlığı'na ve darbe sonrası kurulan, ülkeyi yönetecek olan Milli Birlik Komitesi'nin başkanlığına getirilmiştir. Gürsel, ancak 27 Mayıs günü öğleden sonra İzmir'den özel uçakla Ankara'ya getirilmiş ve darbenin gerçekleşmesinden saatler sonra göreve başlamıştır (Kaynar, 2012: 636).

Mısır'da da *Devrimci Komut Konseyi* (DKK) isimli bir kurul kurulmuş ve darbenin ardından ülkeyi bu konsey yönetmiştir. Amerika Birleşik Devletleri tarafından da olumlu olarak karşılanan konsey (Rubin, 1982: 73), ilk yıllarda dış politikada fazlaca bir değişikliğe gitmemiş, Birleşik Krallık ile görüşmeleri sürdürerek, İngiliz kuvvetlerini Süveyş Kanalı'ndan çıkartmaya çaba göstermiştir (Podeh, 1996: 161). Mısır'daki radikal dış politika değişiklikleri ise darbenin gerçek lideri olan Nasır'ın cumhurbaşkanı olmasından sonra gerçekleşmiştir. Nasır, 1954 yılında bir suikasta uğramış fakat kurtulmuştur. Bu olayla ilişkisi olduğunu düşündüğü Necib'i yönetimden uzaklaştıran Nasır, cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştur (Yaseen, 2006: 7). Mısır'ı sosyalist ve resmi dini İslam olan bir devlet olarak ilan eden Nasır, Arap ülkelerini Batı'nın etkisine karşı birleştirmeyi vaaz eden bir söylemde bulunmuştur. İngilizlerle yapılan görüşmelerin giderek bir açmazı yol aldığı bir dönemde Nasır, darbenin –kendi adlandırması ile devrimin- dördüncü yıl dönümünde, 23 Temmuz 1956'da Süveyş Kanalı'nın millileştirildiği duyurusunu yapmayı planlamıştır. Fakat İngiliz kuvvetlerinin Mısır'a saldırıp saldırmayacağına dair istihbarat geç geldiğinden, Nasır planladığı açıklamayı 26 Temmuz 1956'da yapabilmiş ve kanalın millileştirildiğini ilan etmiştir (Alterman, 1998: 68). Türkiye'de ise dış politikada herhangi bir değişikliğe gidilmemiş, cuntanın ilk bildirisinde, darbecilerin NATO'ya ve CEN-TO'ya inandığı, bağlı kaldığı açıklanmıştır (Ahmad, 2010: 148).

Darbeler, her iki ülkede de akademisyenlerden destek görmüştür. Mısır'da İskenderiye Üniversitesi öğretim üyeleri, ordunun henüz İskenderiye üzerinde otorite sağlamadığı, Kral Faruk'un halen İskenderiye'de olduğu saatlerde darbeye destek verdiklerini açıklamışlardır (El-Feth, 1965: 41). Türkiye'de de darbeye meşruluk sağlaması amacıyla 15 profesörden oluşan *Yüksek İlim ve Hukuk Heyeti* isimli bir kurul oluşturulur. Bu heyet, ilk iş olarak geçmiş iktidarın gayrimeşru davrandığını, bu yüzden ona müdahale eden ordunun darbenin meşru bir hareket

olduğu raporunu yayınlamıştır (Kaynar, 2012: 646).

Darbe sonrasında Mısır'da devrilen Kral Faruk'un durumu, askerler arasında tartışmaya neden olmuş, bir kısım Kral'ın hemen idam edilmesini savunurken, başka bir kesim yargılanmasını talep etmiştir. Darbeciler arasında yapılan görüşmeler sonucunda Kral Faruk'un, darbeden üç gün sonra 26 Temmuz'da ülkeden gönderilmesi kararlaştırılmış, Kral top atışıyla selamlanarak yurtdışına uğurlanmıştır (El-Feth: 1965: 45). Fakat Türkiye'de ise darbe sonrası eski iktidarın yargılanması tercih edilmiş, 15 kişi idam cezası almıştır. Bunlardan 11 kişinin cezası affedilmiş, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idam cezalarının uygulanması kararlaştırılmıştır. Fakat Bayar'ın sağlık durumu ve ilerleyen yaşı nedeniyle cezası hafifletilmiş, diğer üç isim; Menderes, Zorlu ve Polatkan 17 Eylül 1961 tarihinde idam edilmiştir (Zürcher, 2012: 360, 361). Mısır'da darbeciler, uzun yıllar görevde kalırken, Türkiye'de askerler, yönetimi –şeklen de olsa- kısa süre içinde sivillere devretmişlerdir. 1961 yılında bir anayasa hazırlanmış ve 9 Temmuz 1961 yılında bu anayasa halk tarafından kabul edilmiştir. Daha sonra 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan seçimlerle hükümet, sivil siyasetçilere bırakılmış, sadece Gürsel Cumhurbaşkanı olarak kalmaya devam etmiştir (Ahmad, 2010: 156, 157).

Özet olarak darbe ile birlikte Mısır'da rejim değişmiş, fakat Türkiye'de rejim değişmemiş, sadece iktidar değiştirilmiştir. Mısır'da darbeden iki yıl sonra bir lider değişikliği yaşanmış, Türkiye'de böyle bir durum gerçekleşmemiştir. Mısır'ın sömürge geçmişi nedeniyle bu ülkede yoğun olan anti-emperyalist duyguların etkisiyle köklü bir dış politika değişikliğine gidilmiş, Türkiye'de ise dış politika değişikliği olmamıştır.

SONUÇ

Demokratik kültürün tam olgunlaşmadığı ülkelerde ordunun siyasete müdahil olması sık sık görülür. Bu ülkelerde kendilerini vatanın kurtarıcısı olarak gören subaylar, siyasi krizlerin baş gösterdiği zamanlarda –bazen bu krizin bizzat sorumlusu olsalar dahi- idareye el koyarak kendi görüşleri doğrultusunda ülkeyi yönetirler. Mısır ve Türkiye de bu ülkelere örnek olarak gösterilebilir. İki ülkede de askerler –özellikle geçmişte- siyasete egemen olmuşlardır.

Mısır'da 1952 yılında Hür Subaylar Örgütü tarafından bir darbe gerçekleştirilmiş, Kral sürgüne yollanmış ve cumhuriyet ilan edilmiştir. Türkiye'de de Mısır'dan sekiz yıl sonra, 1960 yılında bir askeri darbe yapılmış, seçimle iktidara gelen hükümet görevden alınmıştır. İki darbe arasında birçok benzer nokta olduğu gibi bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Öncelikle çoğu askeri müdahalede olduğu gibi iki darbe de ülkenin siyasi krizde bulunduğu bir ortamda gerçekleşmiş ve meşruiyetini sağlamak için önceki iktidarın meşruiyetini yitirdiğini savunmuş, böylece müdahalenin haklı olduğunu öne sürmeye çalışmıştır. İki darbe de emir-komuta zinciri içinde değil, orta türbeli subaylar tarafından yapılmış, daha sonra devlet başkanı olarak üst rütbeli bir general bulunmuştur. Türkiye'de darbe yapıldıktan sonra General Cemal Gürsel, cuntacılar tarafından ikna edilmiş ve yönetimin başına geçirilmiştir. Mısır'da ise darbecilere yakın olduğu bilinen, fakat darbe günü –hükümetin gizli polislerinin takibinin de büyük oranda etkisiyle de olsa- aktif rol oynamayan General Muhammet Necib Devlet Başkanı yapılmıştır. Darbe gerçekleştikten sonra her iki ülkede de sivil kesim, darbeye destek vermiş ve bu durumu bir “devrim” olarak nitelemiştir. Hem Mısır'da hem Türkiye'de akademisyenler müdahaleyi

sevinçle karşılamış, yeni yönetime “bilimsel” önerilerde bulunmuş, kurulan “İlim Heyetlerinde” görev almışlardır.

Her iki darbe de herhangi bir direnişle karşılaşmadan, kansasız bir şekilde tamamlanmıştır. Önemli kamu kuruluşları, radyolar ve bakanlıklar kısa zaman içinde ele geçirilmiş, sabah olduğunda darbeciler başkentlerde tamamen egemen olmuştur. Mısır’da Kral Faruk, üç gün daha görevde kalırken, Türkiye’de Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar, darbenin yapıldığı gün askerler tarafından alıkonulmuştur. Devrilmiş iktidarın yöneticilerin akıbeti hususunda iki ülkede farklılık görülmüştür. Mısır’da darbeci subaylardan bazıları Kral Faruk’un varlığının harekete karşı her daim bir tehdit olacağından yola çıkarak Kral’ın hemen idam edilmesini savunurken, kimi subaylar ise geçmişte yaptıklarından dolayı yargılanmasını önermiştir. Sonuç olarak Kral Faruk’un, özel bir uçakla ülkeyi terk etmesine izin verilmiştir. Türkiye’de ise Başbakan Menderes ve Cumhurbaşkanı Bayar yargılanmış, sonuç olarak her ikisine de idam kararı çıkmıştır. Fakat Bayar, yaşlı olduğu için idam kararı uygulanmamış, Menderes ve iki bakanı 1961 yılında idam edilmiştir. Türkiye’deki darbecilerin büyük bölümü, bu idamlara rağmen yönetimde uzunca bir süre kalma niyetinde olmamışlardır. Nitekim 1961 yılında yeni bir anayasa hazırlanması, bu anayasanın halk oylamasında kabul edilmesinin ardından darbeciler, Ekim 1961 seçimleri ile yönetimi sivillere devretmiştir. Başbakanlığın sivillere geçtiği fakat hala askerlerin perde arkasındaki varlığının sabit olduğu dönemde, yönetimde kalan tek asker sadece Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel olmuştur. Mısır’da ise askerler uzun yıllar yönetimde kalmaya devam etmişlerdir. Darbenin hemen ardından devlet başkanlığına General Muhammet Necib getirilmiş, fakat 1954 yılında Hür Subaylar Örgütü’nün asıl lideri Albay Nasır cumhurbaşkanlığına geçmiştir. Bu tarihten itibaren Nasır, vefat ettiği 1970 yılına kadar ülkeyi yönetmiş, onun ardından da yine Hür Subaylar Örgütü’nden birisi olan Enver Sedat Cumhurbaşkanı olmuş o da ülkeyi 1981 yılına kadar yönetmiştir.

İki darbe arasındaki en büyük farklardan birisi dış politikada izlenen yöntemlerdir. Türkiye’de darbe yapan komutanlar, NATO’ya bağlı kalacaklarını ilan ederken, Mısır’daki yeni yönetim dış politika konusunda radikal değişikliklere gitmiş, Süveyş Kanalı’ndaki İngiliz kuvvetlerinin çıkarılmasına ve kanalı işleten şirketin devleştirilmesine karar vermiştir. Bu değişikliğin nedeni Mısır’ın uzun yıllar boyu İngiliz sömürgesi olarak kalmasının yarattığı nefret olmuştur. Geçmişteki İngiliz sömürgesi olma deneyimi ve yaşanan ekonomik darboğazdan dolayı Mısır halkında Birleşik Krallık’a karşı bir öfke bulunmaktaydı. Bu durum ülkede milliyetçiliği uzun yıllar boyu son derece canlı tutmuştur. 1952 yılında bir darbe ile Kral Faruk’u devirip cumhuriyet ilan eden Hür Subaylar Örgütü’nün de temel motivasyonu bu milliyetçilik ve anti-emperyalist tutum olmuştur. Zira askerler, ülkedeki kötü gidişatın nedeninin ülke kaynaklarının yabancılar ve onlarla işbirliği yapan Kral tarafından sömürülmesinden kaynaklandığı savunmuşlardır. Nasır, ilk olarak Mısır’ın geçmişten beri muzdarip olduğu Batı emperyalizminin etkisini ülkeden tamamen silmeyi hedeflemiştir. Bu yüzden de Arap milliyetçisi ve anti-emperyalist bir söylemle dış politikada Batı karşıtı bir tutum izlemişlerdir. Nasır, güçlü bir Arap-Müslüman kimliği inşa etmeye ve bağımsız milli bir ekonomik sistem kurmaya çaba göstermiştir. Bu bağlamda Nasır, Arap ülkeleri arasında bir birlik oluşturmaya da çalışmıştır. Türkiye’de böyle bir sömürge deneyimi yaşanmadığı için darbe sonrasında herhangi bir dış politika değişikliğine gidilmemiştir.

Mısır'daki darbeciler, sosyalizme yakın, anti-emperyalist bir ideoloji çerçevesinde örgütlenirken, Türkiye'de ise sadece otoriter eğilimler gösteren iktidarı devirme düşüncesi hâkim olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'ni asker kadrolar kurduğu için, subaylar kendi mirasları olarak düşündükleri devleti, rejimi kurtarma dürtüsü ile sadece hükümeti devirmeyi düşünmüş, müdahale sonrası ne yapılacağına dair bir plan yapmamıştır. Mısır, istikrarsız, çalkantılı uzun yıllar geçirmişken Türkiye'de böyle uzun bir dönem yaşanmamıştır. Aynı zamanda Mısır'da eski başbakanlar da dâhil olmak üzere pek çok suikast gerçekleştirilmişken, Türkiye'de buna benzer politik suikastlar yaşanmamıştır. Darbeye giden süreçte sadece son birkaç yılda iktidar otoriterleşme eğilimleri göstermiş, iktidar yanlıları ve muhalefet üyeleri arasında –ölümle sonuçlanmayan- çeşitli sokak kavgaları görülmüştür. Mısır'da ise politik suikastların yanında İngilizler tarafından elli polisin öldürüldüğü ve yüz tanesinin de yaralandığı karakol baskınları gibi travmatik olaylar yaşanmıştır. Ayrıca darbe olmadan önce Mısır, uzun yıllar boyu bir hükümet krizi yaşamış, Kral ile başbakanlar arasında uyumsuzluk yaşanmış, Kral, halk tarafından seçilen başbakanı görevden almış fakat onun yerine görevlendirilen yeni başbakanlar da uzun süre iktidarda kalamamış ve istifa etmek durumunda kalmışlardır. Türkiye'de ise seçim sistemin verdiği avantajla iktidar partisi mecliste çoğunluğu sağlamış ve aynı parti içinden çıkan cumhurbaşkanı ile herhangi bir sıkıntı yaşamamıştır. Böylece Türkiye'de darbe öncesinde yönetimde bir ikilik, çatışma ve çelişki görülmemiştir.

Özetle, karşılaştırma için Mısır ve Türkiye'nin seçilmesinin nedeni her iki ülkede de demokratik kuralların tam oturmamış olmaması ve ordunun siyasi bir aktör olarak kabul edilmesidir. Diğer bir sebep ise her iki ülkenin de sömürgecilik konusunda farklı deneyimlere sahip olmasıdır. Yapılan analizler sonucunda darbelerin gerçekleşme süreçlerinin birbirine benzediği görülmüştür. Fakat ülkelerin sömürge geçmişinde farklı deneyimlerinin olması dış politikada farklılığın görülmesine neden olmuştur. İki ülke arasındaki bariz farklılıklardan birisi de eski idarecilerin cezalandırılması hususunda görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Abid, Q. ve Abid, M. (2009). July Revolution and the Reorientation of Egypt's Foreign Policy. *Journal of the Research Society of Pakistan*, 46(2): 1-68.
- Ahmad, F. (2010). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye (4. Baskı)*. (Çev. S., C. Karadereli). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akşin, S. (2017). *Kısa Türkiye Tarihi (22. Baskı)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Alterman, J., B. (1998). American Aid to Egypt in the 1950s: From Hope to Hostility, *Middle East Journal*, 52(1): 51-69.
- Botman, S. (1986). Egyptian Communists and the Free Officers: 1950-54, *Middle Eastern Studies*, 22(3): 350-366,
- Bozarlan, H. (2010). *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El-Kaide'ye*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Cleveland, W., L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi* (Çev. M. Harmancı). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- El-Feth, A., A. (1965). *Mısır İhtilalinin İçyüzü ve Nasır* (Çev. N. Kuruoğlu). İstanbul: Rektur Yayınları.
- Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi* (4. Baskı). Ankara: İmge Yayınları.
- Eroğul, C. (2006). Çok Partili Düzenin Kuruluşu 1945-1971, *Geçiş Sürecinde Türkiye* (5. Baskı) (ed. C., İ. Schick ve A., E. Tonak). İstanbul: Belge Yayınları: 112-158.
- Gordon, J. (1992). *Nasser's Blessed Movement, Egypt's Free Officers and the July Revolution*, New York: Oxford University Press.
- Gordon, J. (2006). *Nasser: Hero of the Arab Nation*, New York: Oxford University Press.
- Hale, W. (2011). The Turkish Republic and its Army, 1923–1960, *Turkish Studies*, 12(2): 191-201.
- İpekçi, A., ve Coşar, S., Ö. (2012). *İhtilalin İçyüzü* (2. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karpat, K. (2011). *Türk Siyasi Tarihi, Siyasal Sistemin Evrilmesi* (2. Baskı), (Çev. C. Elitez). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kayalı, K. (2015). *Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs-12 Mart* (6. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaynar, M., K. (2012). *Tarihin İnşası ve Siyaset, Yazılar* (2. Baskı). Sivas: Adımlar Yayınları.
- Marsot, A., L., A. (2007). *A History Of Egypt, From the Arap Conquest to the Present* (2nd Edition). New York: Cambrigde University Press
- Morsy, L. (1984). The Military Clauses of the Anglo–Egyptian Treaty of Friendship and Alliance, 1936, *International Journal of Middle East Studies*, 16(1): 67-97.
- Rubin, B. (1982). America and Egyptian Revolution, 1950-1957, *Political Science Quarterly*, 97 (1): 73-90.
- Yaseen, S. (2006). *Mısır Arap Cumhuriyeti*. Ankara: ASAM Yayınları.
- Zürcher, J., E. (2012). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (27. Baskı) (Çev. Y. Saner). İstanbul: İletişim Yayınları.